

ATTACHMENT SOUROZENCŮ K RODIČŮM (NÁVRH VÝZKUMNÉHO PROJEKTU)

METODOLOGIE V PSYCHOLOGII, PSY401

Petra Kalinová, Zuzana Pavelková

Vyučující: Prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.
Mgr. Stanislav Ježek, PhD.

Datum odevzdání: 23. 12. 2009

Cíl a účel studie

Cílem naší studie je rozšíření poznatků teorie attachmentu o její zatím méně zkoumanou oblast. Výsledky studie by měly pomoci porozumět tomu, co ovlivňuje a utváří attachment, a to z jiného úhlu pohledu, než z jakého se výzkumníci tomuto tématu dosud věnovali. V naší studii chceme zkoumat shodnost či neshodnost attachmentu k rodičům mezi sourozenci v adolescentním věku. Zajímá nás také vliv shodnosti pohlaví sourozenců na míru shodnosti attachmentu.

Výsledky výzkumu by měly posloužit jak vývojovým psychologům a teoretikům, tak by měly být přínosem především v práci praktiků zabývajících se výchovou v rodině (sociální pracovníci, pedagogové, psychologové...). V neposlední řadě bychom je rády zpřístupnily rodičům.

Konceptuální rámec

Attachment definujeme jako citové pouto dítěte k pečující osobě, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu (Kulisek, 2000). Jde o jeden z určujících faktorů vývoje osobnosti, jehož pevnost a kvalita jsou jedním z předpokladů pro bezpečné a neohrožující vnímání světa. Za důležité považujeme i to, že ovlivňuje prožívání pozdějších citových vztahů (Kulisek, 2000).

Základní studií, ze které v našem projektu vycházíme, je výzkum Kianga a Furmana z roku 2007. Ti se zaměřili na zkoumání shodnosti, resp. neshodnosti reprezentace attachmentu k rodičům u dospívajících sourozenců. Vycházeli při tom z předpokladu, že děti vyrůstající ve stejné rodině zažívají stejné výchovné chování rodičů, a proto si vytvářejí shodné reprezentace attachmentu. Svůj předpoklad ověřovali na 41 sourozeneckých párech s průměrným věkem 17,85 let a zvolili metodu Adult Attachment Interview. Jedná se o polostrukturovaný rozhovor, zjišťující zkušenost attachmentu v dětství (prostřednictvím situací, které předpokládají aktivaci attachmentu) a význam připisovaný této zkušenosti v současnosti. Výstupem této metody jsou kategorie attachmentu jistý a nejistý. Autoři došli k závěru, že existuje shodná reprezentace attachmentu mezi sourozenci v základních kategoriích jistý – nejistý. Zároveň také ověřovali předpoklad, zda se u sourozenců se stejným pohlavím vyskytne vyšší míra shody reprezentace attachmentu než u sourozenců s odlišným pohlavím. Vliv pohlaví se však jako významný neukázal.

Shodnost attachmentu u sourozenců zkoumali také Van Ijzendoorn a kol. (2000). Vycházeli z velice podobného předpokladu jako Kiang a Furman (2007): sourozenci vyrůstající ve stejné rodině se pravděpodobně budou vztahovat ke svým rodičům stejným způsobem, zejména pokud rodičovské reprezentace attachmentu a interaktivní styly zůstanou stejné v průběhu času. Narozdíl od předchozího výzkumu se však zaměřili na sourozence ve věku 12 až 14 měsíců. Vzhledem k tomu využili odlišnou metodu – Strange Situation Test, který testuje typ citové vazby mezi matkou a dítětem prostřednictvím pozorování chování v osmi různých situacích separace a „znovuspojení“. V 62 % (ze 138 sourozeneckých párů) zjistili autoři shodu v attachmentu k rodičům mezi sourozenci (označili ji jako statisticky významnou na hladině významnosti 0,01). Zároveň došli ve výsledcích k tomu, že mezi sourozenci stejného pohlaví je míra shody vyšší (v 68 %), tedy že se jedná o jednu z určujících podmínek shody attachmentu mezi sourozenci. Toto zjištění je v rozporu s výsledky předchozího výzkumu Kianga a Furmana (2007).

Konceptuální rámec nám poskytla také studie Warda a kol. (1988). Jejich výzkumný předpoklad byl ve shodě s předešlými dvěma (tj. kvalita vztahů v rodině je konzistentní díky stálému vlivu matčina vlastního pracovního modelu attachmentu na způsob její výchovy) a podobně jako Van Ijzendoorn a kol. (2000) ho ověřovali na dětech starých 12 měsíců (oba sourozence testovali právě při dosažení jednoho roku života, proto se tedy jednalo o

dlouhodobější projekt). Použili při tom opět metodu Strange Situation Test. Výsledky ukázaly shodu attachmentu mezi sourozenci v 57 %. Nejedná se tedy o nijak výrazný výsledek.

Předpokládaný přínos výzkumu

Kromě již zmíněného přínosu v oblasti teorie attachmentu (nové, rozšiřující poznatky, tj. co attachment utváří a ovlivňuje) a v oblasti rodinné výchovy, kterého bychom tímto výzkumem chtěly dosáhnout, předpokládáme, že studie bude přínosná také jako výchozí výzkum pro navazující studie, které budou moci toto téma zpracovat podrobněji.

Výzkumné otázky a hypotézy

Výzkumné otázky (kvantitativní část):

1. Liší se vlastní sourozenci v attachmentu k vlastním rodičům?
2. Ovlivňuje shodnost pohlaví vlastních sourozenců shodnost attachmentu k vlastním rodičům?
 - Hypotéza 1: Sourozenci stejného pohlaví mají stejný attachment k rodičům.
 - Hypotéza 2: Sourozenci opačného pohlaví se v attachmentu k rodičům liší.

Výzkumná otázka (kvalitativní část):

1. Jak vnímají sourozenci výchovu sebe a svého sourozence?

Výzkumný postup (design studie)

Kvantitativní výzkum bude realizován formou polostrukturovaných rozhovorů AAI (Adult Attachment Interview, forma pro adolescenty), které budou následně kódovány. Tuto část výzkumu provedou vyškolení odborníci. Následně bude provedena statistická analýza a zpracování výsledků.

V rámci kvalitativního výzkumu budou vybráni sourozenci s rozdílným attachmentem a jejich úkolem bude napsat příběh na téma „Jak mě a mého sourozence rodiče vychovávají?“. Tyto příběhy pak budou podrobeny interpretativní fenomenologické analýze.

Výzkumný soubor

Do výzkumného souboru chceme zahrnout 50 párů sourozenců ve věku od 11 do 16 let, tedy v období časně a střední adolescence (Macek, 1999). Tuto věkovou kategorii sourozenců jsme zvolily s ohledem na možný odchod starších dospívajících na internáty a vysokoškolské koleje. Minimální věkovou hranici jsme stanovily vzhledem k rozvíjející se schopnosti introspekce v období adolescence (Vágnerová, 2005), kterou považujeme za významnou vzhledem ke zvolené metodě získávání dat. Proto jsme se rozhodly mladší děti do výzkumu nezahrnovat. Další podmínkou výběru respondentů do výzkumného souboru je společné bydlení sourozenců. Zde předpokládáme vyšší míru výchovného působení rodičů na děti. U sourozenců žijících na různých místech mohou hrát roli další jiné vlivy. Ze stejného důvodu považujeme za nezbytné, aby oba vlastní rodiče respondentů žili ve společné domácnosti s dětmi.

Respondenty chceme získat prostřednictvím brněnských základních škol, které osobně oslovíme se žádostí. V případě kladné dohody se školou bychom sběr dat provedly přímo v prostorách školy, pravděpodobně v jedné až dvou pronajatých třídách po dobu několika za sebou následujících dnů. Během nich by byly s respondenty vedeny rozhovory.

Vzhledem ke zvoleným výběrovým charakteristikám zkoumaného souboru bychom mohly výsledky zobecnit na populaci dospívajících žijících v Brně ve věku od 11 do 16 let a jejich rodin, ve kterých žijí oba sourozenci a vlastní rodiče ve společné domácnosti.

Pilotní studie

V rámci pilotní studie chceme ověřit překlad metody Adult Attachment Interview z původního jazyka do češtiny. Tento překlad zajistíme jazykovým odborníkem a poté ověříme testováním třiceti bilingválních dospívajících jedinců ve věku od 11 let (viz výzkumný soubor). Tyto dospívající respondenty požádáme o vyplnění a posouzení obou jazykových forem interview. Na základě jejich posouzení a připomínek poté provedeme případné doladění překladu.

Etické předpoklady

Výzkumné téma citové vazby k rodičům považujeme za pro respondenty psychicky zatěžující. Reflexe vztahu k rodičům, především v případě neuspokojivého vztahu, může být pro jedince velkou zátěží. Zároveň budeme ve studii pracovat s respondenty ve věku adolescence, tedy v období, které je celkově citlivé k jakékoliv reflexi či sebereflexi. Zátěž může pro respondenty vyplývat také z časové náročnosti: rozhovor v rámci metody Adult Attachment Interview může trvat až 90 minut, další čas potom respondenti stráví psaním příběhů. Této možné náročnosti výzkumu si budeme při jeho provádění vědomy.

Vzhledem k nízkému věku respondentů si vyžádáme od zákonných zástupců souhlas s provedením výzkumu.

V rámci studie budeme respektovat pravidla na ochranu osobních dat respondentů a zajistíme jejich anonymitu (pro výzkum zachytíme pouze pohlaví a sourozenecký vztah).

Procedury pro tvorbu dat

V kvantitativní části bude využita metoda AAI (forma pro adolescenty). Jedná se o polostrukturovaný rozhovor, kde se zjišťuje zkušenost attachmentu v dětství (obsahuje situace předpokládající aktivaci attachmentu) a význam připisovaný této zkušenosti v současnosti. Výstupem je jistý vs. nejistý (vyhýbavý, zapletený) attachment.

Metoda AAI byla zvolena proto, že Strange Situation Test není vhodný pro určenou věkovou skupinu, IPPA (Inventory of Parent and Peer attachment) je zaměřený hlavně na důvěru, komunikaci a odcizení, nikoliv přímo na typ attachmentu a další testy týkající se attachmentu jsou určené pro měření romantických vztahů či vztahu s vrstevníky.

V rámci AAI bude také třeba zachytit, kdo je sourozencem koho (např. tím, že budou realizovány paralelní rozhovory se sourozenci) a pohlaví sourozenců.

V kvalitativní části budou sourozenecké páry s rozdílným attachmentem psát příběhy na téma „Jak mě a mého sourozence rodiče vychovávají?“. Nejedná se o standardizovanou metodu. Pro psaní příběhů jsme se rozhodly vzhledem k možnosti zjistit z příběhů pro jedince významné skutečnosti týkající se sourozeneckého vztahu a vztahu k rodičům, resp. podobnosti/odlišnosti rodičovského přístupu ke svým dětem. Psaná podoba příběhů má navíc ve srovnání např. s rozhovorem značnou výhodu ve větší svobodě projevu (respondent je ve svém projevu omezen pouze zadáním, nikoliv dalšími intervencemi výzkumníka, při psaní ve větší míře mizí ostych). Považujeme ji proto z pohledu respondentů za méně omezující.

Metody analýzy dat

Skórování AAI je založeno na: 1) hodnocení individuální dětské zkušenosti s rodiči (pro každého rodiče zvlášť), 2) jazyku užívaném respondentem v interview (vyjadřuje současný postoj k rodičům) a 3) schopnosti respondenta poskytnout integrovanou, věrohodnou výpověď a jejím významu (nejdůležitější).

Výstupem kvalitativní analýzy budou tabulky četností se zaznamenanými mírami výskytu shodnosti attachmentu u sourozenců, příp. s mírou výskytu dvou základních typů attachmentu.

Vztah shodnosti attachmentu a shodnosti pohlaví mezi sourozenci určíme pomocí kontingenční tabulky, která nám umožní posoudit vztah dvou proměnných a míru jejich vzájemné asociace (pro určení statistické významnosti použijeme chí-kvadrát, který se hodí pro práci s nominálními proměnnými).

Příběhy („Jak mě a mého sourozence rodiče vychovávají?“) budou podrobeny interpretativní fenomenologické analýze. Nejprve budou hledány invariantní struktury zkušenosti jedince a poté společné rysy u více jedinců. (Zkušenosti vynořující se v příbězích v rámci jednotlivých subkategorií budou srovnávány z hlediska podobnosti/odlišnosti.)

Publikace

Výsledky našeho výzkumu bychom rády publikovaly v recenzovaném časopise Československá psychologie, a to v podobě výzkumné studie. Domníváme se, že v tomto časopise budou výsledky dobře přístupné odborníkům různého zaměření, včetně těch zabývajících se tématy výchovy a vývojové psychologie (viz cíl a účel studie).

Dále bychom výsledky rády publikovaly v dalším, tentokrát slovenském časopise Psychológia a patopsychológia dieťaťa. Zde předpokládáme specializovanější zaměření časopisu a tedy oslovení odborníků zabývajících se úžeji zkoumanou problematikou. Opět bychom zvolily podobu výzkumné studie.

Teorie attachmentu je poměrně dost využívána také v oblasti psychoterapie – pracují s ní jak teoretické přístupy, tak přímo odborníci v praxi. Domníváme se proto, že bychom výsledky našeho výzkumu mohly publikovat také v recenzovaném časopise Psychoterapie.

Vzhledem k tomu, že výsledky projektu nejsou určeny pouze pro psychology, ale např. i pro sociální pracovníky, mohly by být výsledky studie zveřejněny i v časopise Sociální práce, v části Inspirace pro praxi.

Časový plán a rozpočet

Předpokládáme, že na realizaci projektu budou potřeba 2 roky (v prvním roce by byla realizována pilotáž, v druhém roce rozhovory a příběhy).

Předpokládaná výše rozpočtu je 895 500 Kč, přičemž největší část rozpočtu je určena na platy výzkumníků (vedoucí týmu, statistik, 2 lidé kódující a administrující AAI a 2 analyzující příběhy). Podrobnější informace o rozpočtu je možné nalézt v následující tabulce.

kdo/co	Kč
výzkumníci	800 000
jazykový odborník	1 000
doprava, ubytování	30 000

metoda	50 000
respondenti pilotáže	4 500
prostory pro sběr dat	10 000
Celkem	895 500

Vybavení

Pro sběr a vyhodnocení dat (AAI) budou třeba vyškolení odborníci. Z technického zázemí bude třeba zajistit metodu AAI, počítače se statistickými programy a diktafon.

Jména hodnotitelů

Jako posuzovatele bychom navrhovaly P. Kulísku, který se tématem attachmentu zabývá v našem prostředí.

Literatura

1. Crowell, J. A., Fraley, R. Ch. & Shaver, P. R. (1999). Measurement of Individual Differences in Adolescent and Adult Attachment. In Cassidy, J. & Shaver, P. R. *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications* (434–465). New York: Guilford press.
2. Kiang, L. & Furman, W. (2007). Representations of Attachment to Parents in Adolescent Sibling Pairs: Concordant or Discordant? In Scharf, M. & Mayseless, O. *Attachment in adolescence: reflections and new angles* (73–90). San Francisco: Jossey-Bass.
3. Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, 46, 5, 404–423.
4. Macek, P. (1999). *Adolescence*. Praha: Portál.
5. Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
6. Van Ijzendoorn, M.H., Moran, G., Belsky, J., Pederson, D., Bakermans-Kranenburg, M.J., Kneppers, K. (2000). The Similarity of Siblings' Attachments to Their Mother. *Child Development*, 71, 1086-1098. Retrieved October 2009, from JSTOR.
7. Ward, M. J., Vaughn, B. E., Robb, M. D. (1988). Social-Emotional Adaptation and Infant-Mother Attachment in Siblings: Role of the Mother in Cross-Sibling Consistency. *Child Development*, 59, 643–651. Retrieved October 2009, from Wiley InterScience-Journals.

Mám pocit, že jste svůj projekt odbyly. Chybí mi zdůvodnění hypotéz a osvětlení toho slibovaného „nového pohledu“. Kvalitativní a kvantitativní část nejsou nijak propojeny. Chybí odkazy. Nebýt mého velkého skluzu s hodnocením, asi bych Vás požádal o dopracování. Přesto projekt přijímám.

SJ